

geloof in de goedheid van de mens, in rationalisering, universele mensenrechten, vooruitgangsgeloof, geestelijke vrijheid - vormde ooit de grondslag voor het moderne denken en voor de grote negentiende-eeuwse ideologieën van liberalisme en socialisme. Maar vanaf de Franse jacobijnen tot en met de massamoordenaars van het type-Yezjov is gedemonstreerd, dat de linkse traditie die het gelijkheidsbeginsel centraal stelt, leidde tot praktijken die griezelige overeenkomsten vertonen met middeleeuwse heksenjachten.

De andere erfgenaam van de Verlichting - liberale democratie - wordt thans door waarheidsrelativisme en radeloosheid geteisterd en geeft steeds meer terrein prijs aan tegenkrachten zoals fundamentalisme en postmodernisme. Geen stelsel, hoe liberaal ook, kan zonder machtsvorming en hiërarchische verhoudingen. Bovendien raakt de enkeling stuurlaars en dreigt hij af te drijven in de richting van een totalitaire heilsleer.

Met de dubbele erfenis van de Franse Revolutie ('hemelbestorming én hellevaart') is het volgens Von der Dunk al even problematisch gesteld als met die van de Verlichting: zowel van de linkse traditie van kosmopolitisme, emancipatie en vooruitgangsgeloof, als van haar rechtse tegenhanger van restauratie en romantiek vormde zij de bakermat. Het prevaleren van de 'wil van het volk' kon makkelijk doorslaan in een paranoïde jacht op 'vijanden van het volk'.

Von der Dunk toont zich ook in de rest van zijn bundel een wijze, maar bij vlagen sombere leermeester. De titel 'Elke tijd is overgangstijd' geeft aan, dat elke tijd zijn eigen crisisbesef en cultuurpessimisme had. Zorg om hedendaags verval van culturele waarden klinkt dan ook als een vers uit een lange litanie, zo relativeert hij. Toch draagt hij zelf ook een steentje bij aan cultuurkritiek, door bijvoorbeeld aan het abominabel lage kennisniveau van scholieren en studenten te refereren. De nieuwe overheidsplannen met betrekking tot het vak geschiedenis doen hem denken aan boekjes van het slag 'Einstein voor kleuters in drie lessen'. Geschiedenisonderwijs gaat straks lijken op een computerspelletje en de kennis van historische feiten bij scholieren lijkt op een van tafel gewaarde legpuzzel.

Von der Dunks fascinatie voor cultuurfilosofische thema's bestrijkt brede velden van kennis: het tijdsbesef van de twintigste-eeuw; de wortels van de moderne dictatuur; het fenomeen van grote mannen in de geschiedenis; maar ook de verwerking van de Indonesische revolutie in Nederland. De bundel besluit met een drietal meesterlijke biografische schetsen: Heine, de tijdloze tijdgenoot; Freud, Mozes en de joodse identiteit; en de filosoof Karl Löwith.

Docenten die eens flink geschiedfilosofisch willen bijtanken - bijvoorbeeld over de vraag hoe toch uit de meest hooggestemde idealen de meest afzichtelijke dictaturen geboren worden - komen met deze waardevolle bundel wel aan hun trekken.

Jan van Oudheusden

ZUID-AFRIKA

Peter ter Horst, *De Trek, Thuisland Zuid-Afrika* (Balans, Amsterdam 1996) 244 blz., prijs f 35,-.

Peter ter Horst was vijf jaar lang (tot 1996) correspondent voor *NRC Handelsblad* in Zuid-Afrika. Dat waren de jaren waarin Zuid-Afrika een democratie werd. Hij beschrijft dit proces dat ingezet werd met de legalisering van onder andere

het ANC door De Klerk in diens beroemde speech van 2 februari 1990. Hij laat zien hoe Mandela en De Klerk, die heel goed begrepen tot elkaar veroordeeld te zijn, in vaak harde onderhandelingen de noodzakelijke compromissen sloten.

Ter Horst ziet de ontwikkelingen in Zuid-Afrika als een reis naar de toekomst. Die reis, *trek* in het Afrikaans, moet leiden tot een Zuid-Afrika dat voor allen een thuisland is. Niet voor niets gebruikt de schrijver

historisch zo beladen begrippen als trek en thuisland. De Afrikaners moeten een forse knieval doen voor de zwarten, die altijd als minderwaardig, als slaven zijn behandeld en weggestopt werden in de armoedigste gebieden. In de ogen van Ter Horst is het echter afgelopen met de macht van de Afrikaners. Zo beschrijft hij hoe het Voortrekkersmonument bijna geen bezoekers meer trekt. Generaties lang leerden Afrikaner kinderen op school van de Grote Trek en de overwinning van de Voortrekkers bij Bloedrivier. Nu echter zagen diezelfde kinderen op televisie hoe drie leden van de Afrikaner Weerstandsbeweging in Bophuthatswana na een wilde schietpartij, bloedend naast hun Mercedes, door een zwarte politieman werden doodgeschoten. Een koele executie, die een einde maakte aan de fabel van de overwinnelijke Afrikaner.

Voor Ter Horst is dit een van de belangrijkste gebeurtenissen van de laatste jaren in Zuid-Afrika. Het maakte aan een einde duidelijk dat de Boer overwonnen was.

Een andere cruciale gebeurtenis was de moord op Chris Hani. De populaire Hani, belangrijk ANC-leider en secretaris-generaal van de Zuidafrikaanse Communistische Partij, werd op 10 april 1993 door een blanke man vermoord. Dat deze moord niet tot een enorme crisis leidde, was de verdienste van Nelson Mandela, die presidentieel optrad en van Retha Harmse, een blanke buurvrouw van Hani. Zij hoorde de schoten, zag de moordenaar weggrijpen, noteerde het kenteken en belde de politie. Dat een blanke vrouw, van Afrikaner komaf, haar leven riskeerde om de moord op een zwarte op te lossen, was uiterst belangrijk.

'De Trek' is een prettig leesbaar, helder geschreven boek. Het is ook een optimistisch boek. Ter Horst noemt wat in Zuid-Afrika gebeurde, een wonder. Daartoe kon het komen omdat de twee belangrijkste groepen, de Afrikanen en de Afrikaners, begrepen dat ze om praktische redenen, onder andere de economische omstandigheden, wel samen moesten werken. Daarnaast was er sprake van hoogwaardig politiek leiderschap bij beide groepen. Zowel De Klerk als Mandela waren gematigd en wisten hun aanhang tot de eerste democratische verkiezingen in 1994 in bedwang te houden.

De toekomst moet uitwijzen of Ter Horst niet te optimistisch is. Weliswaar wonen nu in sommige wijken blank en zwart door elkaar heen, maar er is ook nog steeds sprake van een enorm verschil in welvaart tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Ook het probleem van de grote criminaliteit is nog niet opgelost. Laten we hopen dat Ter Horst gelijk krijgt.

Wim Rongen